

Załączniki do warsztatu Cmentarz żydowski. Czytanie cmentarza

Załącznik 1.

Znaczenie słów: Tora, jarmułka, ohel, kirkut, macewa, kwitlech, kadisz.

KWITLECH

Zostawiano je na grobach od średniowiecza, wcześniej chowano w pieczarach, kamiennych grobowcach, katakumbach, sarkofagach.

Kartki z modlitwami, prośbami do Boga, pozostawiane na grobach cadyków przez odwiedzających.

TORA

Najświętsza księga judaizmu zawierająca pierwsze pięć ksiąg Starego Testamentu.

KIRKUT

W języku hebrajskim
BET KWAROT - dom grobów,
BET OLAM - dom wieczności,
BET CHAJIM - dom życia.

Spolszczona nazwa cmentarza żydowskiego. Słowo pochodzi z j. niemieckiego „Kirchof”.

Jest miejscem świętym, nienaruszalnym, ale również rytualnie nieczystym.

Panuje przekonanie, iż miejsce spoczynku świętego człowieka przepełnione jest wyjątkową świętością, dzięki czemu zostawione w nim modlitwy na kartkach są prędkiej wysłuchiwane.

Powinien znajdować się w odległości co najmniej 25 m od osady.

JARMUŁKA (KIPA)

Praktyka nakrywania głowy przez Żydów ma swoje źródło w czasach biblijnych, gdy kapłani w czasie służby w Świątyni nakrywali głowy.

Prawo żydowskie wymaga od mężczyzn przykrywania głowy, jako wyrazu szacunku i bojaźni bożej podczas modlitwy, studiowania Tory, przebywania w synagodze czy na cmentarzu.

Nawet mężczyźni nienoszący nakrycia głowy przez cały czas powinni założyć ją podczas uczestniczenia w modlitwach, na cmentarzu, w domu żałobnika.

Tradycyjnie żydowscy chłopcy i mężczyźni noszą ją na głowie przez cały czas, co symbolizuje ich szacunek dla Boga.

Noszenie nakrycia głowy nie jest nakazem Tory (Pięcioksięgu), jednak jest o tym mowa w Talmudzie (zbiorze praw religijnych) i w ciągu wieków zwyczaj ten stał się powszechnie akceptowany przez wszystkich Żydów.

OHEL

„Namiot”, grobowiec wybitnej osobistości, np. uczonego (rabina, cadyka) w formie małego budynku, czasem dachu na czterech słupach, pod którym znajdują się właściwe płyty nagrobne.

MACEWA

<p>W tym miejscu nie kładzie się kwiatów (które są symbolem życia). W rocznicę śmierci bliskich oraz przed świętem Rosz ha-Szana na grobach kładzie się kamyki i zapala świece.</p>	<p>Nagrobek utworzony przez pionowo ustawioną płytę kamienną (drewnianą lub żelazną) o prostokątnym, trójkątnym lub półkolistym zwieńczeniu.</p>
<p>Pokryta jest inskrypcją, swym wyglądem nawiązuje do bramy, symbolu przejścia z życia ziemskiego do życia w innym świecie.</p>	<p>Jej cechą charakterystyczną jest symbolika znajdujących się na niej płaskorzeźb, obrazujących pochodzenie, przymioty czy imię zmarłego.</p>
<h1 style="text-align: center;">KADISZ</h1>	<p>Modlitwa ta nie jest typową modlitwą za zmarłych, lecz wychwała Imię boskie.</p>
<p>Uważa się, że modlitwa ta prostuje drogę zmarłego do ogrodów Eden.</p>	<p>„Uświęcenie”, modlitwa odmawiana na cmentarzu przez syna lub najbliższego krewnego.</p>
<p>Syn zmarłego powinien odmawiać tę modlitwę codziennie przez jedenaście miesięcy, a w przypadku śmierci rodzeństwa, dziecka lub małżonka przez miesiąc.</p>	<p>W czasie ceremonii pogrzebowej modlitwę tę odmawia się, by okazać, że pomimo straty bliskiej osoby, nie zapomina się o Bogu i wierze.</p>

Załącznik 2.

Fotografie ulicy Krawieckiej:

http://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/dlibra/results?action=SearchAction&skipSearch=true&mdirids=_4&server%3Atype=both&tempQueryType=-3&encode=false&isExpandable=on&isRemote=off&roleId=-3&queryType=-3&dirids=&rootid=&query=ulica+krawiecka&localQueryType=-3&remoteQueryType=-2

Fotografie ulicy Podzamcze:

<http://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/dlibra/results?action=SearchAction&skipSearch=true&mdirids=&server%3Atype=both&tempQueryType=-3&encode=false&isExpandable=on&isRemote=off&roleId=-3&queryType=-3&dirids=4&rootid=&query=ulica+podzamcze&localQueryType=-3&remoteQueryType=-2>

Załącznik 3. Legenda o cmentarzu żydowskim Majera Bałabana.

Legenda o cmentarzu żydowskim i kościele franciszkanów

Za miastem Lublin stała wielka góra, której właścicielami było dwóch braci. Żyli oni ze sobą w niezgodzie i w końcu podzielili górę. Jeden ofiarował swoją część pod budowę klasztoru, drugi sprzedał ją Żydom, którzy założyli tam cmentarz. Mnisi chcieli przepłoszyć Żydów i gdy ci zanosili na cmentarz czyjeś zwłoki, bili w klasztorne dzwony. Żydzi czuli się tym dotknięci, skarżyli się u wojewodów i królów, ale nadaremnie. Mnisi nie chcieli ustąpić i dalej bili w dzwony.

Pewnego razu pożegnał się z życiem pobożny człowiek, cadyk, który przez całe swoje życie nie popełnił żadnej nieprawości. Cała gmina odprowadzała jego zwłoki na cmentarz i gdy nosze ze zwłokami były już blisko grobu, zaczęły bić - jak zwykle - klasztorne dzwony. Żydzi byli zrozpaczeni. W tym momencie z noszy spadł przykrywający zwłoki całun, cadyk podniósł się i zaczął mówić. Przerażeni ludzie stanęli, a cadyk kazał przywołać chłopca, któremu polecił pobiec do jego domu i przynieść stamtąd pewną książkę. Chłopiec pobiegł co sił w nogach i po chwili przyniósł wskazaną księgę. Cadyk otworzył ją i długo wertował stronicę po stronicy. Wreszcie znalazł odpowiednią modlitwę i zaczął ją śpiewać podniesionym głosem. Cadyk modlił się, dzwony biły, a cała gmina stała bez ruchu jak skamieniała. Nagle zauważono, że klasztor zaczyna się chwiać i powoli zapadać. Cadyk modlił się, a klasztor zapadał się coraz głębiej i głębiej. Wkrótce usłyszano z otchłani głośnie lamentsy. Ludzie, którzy modlili się w klasztorze, zaczęli w popłochu opuszczać zapadający się budynek i wspinać na górę. Tutaj padli na kolana przed rabbim prosząc go o litość. O miłosierdzie błagali go również Żydzi i cadyk zamknął w końcu księgę, skinął na tego samego chłopca, kazał mu ją zanieść tam, skąd ją przyniósł, i nieżywy opadł na nosze. Klasztor przestał się zapadać, ale pozostał już w głębi, jakby w kotle poniżej cmentarza. I tak stoi do dziś dnia.

Materiały dla poszczególnych grup do rozdania przed wejściem na stary cmentarz żydowski w Lublinie:

Materiały dla grup należy włożyć do 5 kopert, tak by w każdej kopercie znalazły się następujące załączniki:

Grupa 1:

zał. 1.1, 2.1, 3.1, 4.1.

Grupa 2:

zał. 1.2, 2.2, 3.2, 4.2.

Grupa 3:

zał. 1.3, 2.3, 3.3, 4.3.

Grupa 4:

zał. 1.4, 2.4, 3.4, 4.4.

Grupa 5:

zał. 1.5, 2.5, 3.5, 4.5.

1.1. Stary cmentarz żydowski w Lublinie

Odczytaj epitafium i odpowiedz na pytania:

1. Żałość i tren wypowiem z płaczem
2. i ze łzami zaśpiewam nad tym, który
3. tu jest pochowany, gaonem, naszym nauczycielem i mistrzem, panem r.
4. Kopelmanem , r. Jaakowem ha-lewi.
5. To imię jego i ma to swoje znacze-
6. nie. Biegły <był> w mądrości wszystkich
7. ksiąg, a szczególnie w Sześciu
8. Porządkach. I kto krzewił Torę
9. tak jak on? I kto zdoła opowiedzieć
10. jego chwałę? On, mocarz Tory,
11. drogi kamień węgielny, którego
12. imię umieszczone jest na tronie Mocarza
13. <Jakubowego> Jaakow prawy, syn pana Jehudy
14. ha-lewi błogosławionej pamięci. Odszedł 23 siwan
15. i pogrzebany został w niedzielę, 301 wedle krótkiej rachuby.

Fot. J. Zętar, 2006.

1.2. Stary cmentarz żydowski w Lublinie

Odczytaj epitafium i odpowiedz na pytania:

1. Świadczy ta mogiła i świadczy
2. ta stela, że płacz,
3. gorycz i ból
4. <są> wielkie z powodu nieobecności
5. poważanej, Chaną, córką MA
6. błogosławionej pamięci, zwanej; gdyż <była> gotowa
7. do <wypełniania> wszystkich przykazań.
8. Wyszła dusza jej 12
9. elul, we czwartek, a w piątek
10. <rachuby> krótkiej.

Fot. J. Zętar, 2006.

1.3. Stary cmentarz żydowski w Lublinie

Odczytaj epitafium i odpowiedz na pytania:

Awers

1. Tu spoczywa mocarz nad mocarzami
2. król nad wszystkimi mędrkami
3. wzniosły, Synaj i wrywający
4. góry, światłość wielka,
5. która oświeciła Izraela
6. na wszystkie pokolenia swoją księgą
7. „Morze Salomona” i innymi
8. objaśnieniami. Imię jego znane jest
9. na końcu świata we wszystkich
10. bramach. Krzewił Torę
11. i mnożył uczniów

Rewers

1. na całym świecie. Sprawiedliwy i pobożny
2. we wszystkich czynach swoich wspaniałych.
3. Gaon. Mistrz [...]
4. [...] wiel-
5. ki, nasz nauczyciel i mistrz, pan r. Szlomo, syn
6. naszego nauczyciela i mistrza, pana r. Jechiela Lurii pa-
7. mięci błogosławionej. Wezwany został do Nie-
8. biańskiej Akademii Wiary
9. i Prawa dnia 12 kislew (5334)
10. roku spadła korona
11. głów naszych i zgasła lampa
12. czysta. Niech będzie dusza jego zawiązana w woreczku żywych.

Fot. J. Zętar, 2006.

1.4. Stary cmentarz żydowski w Lublinie

Odczytaj epitafium i odpowiedz na pytania:

Awers

1. Kamień ten, który postawiłem jako stelę, będzie domem
2. schronienia dla męża Boga świętego i straszego, który
3. krzewił Torę w Izraelu bardziej niż wszyscy, którzy byli
4. przed nim w ostatnich pokoleniach. I przywrócił do dawnego stanu koronę <nauki>
5. i wykształcił wielu uczniów tak, że wszyscy mieszkańcy
6. ziemi z ust jego żyją i wodę jego piją.
7. W chwale swojej zaprawdę był nasz pan i nauczyciel koroną sławy
8. głów tysięcy Izraela. Czcigodny nasz nauczyciel, wielki, święty, ten oto wzór
9. pokolenia i chwała jego, przywódca wygnania Ariela, oświecający i nauczyciel,
10. przewodniczący sądu Izraela, mędrzec nad mędrkami, nasz nauczyciel i mistrz, pan r.
11. Szalom zwany Szachna, syn r. Josefa błogosławionej pamięci świętego i sprawiedliwego.
12. Ten jest właśnie ów pobożny i skromny, który został przyłączony do swoich przodków
13. w piątek, nów miesiąca kislew 319 szóstego tysiąclecia od stworzenia <świata>.
14. Niech będzie dusza jego zawiązana w woreczku żywych z
15. duszami sprawiedliwych, które są w Ogrodzie Rajskim; amen niech taka będzie wola <Boża>.

Rewers

1. Pokój pomnażał i siłą opasywał się i krzewił <Torę>
2. i przewodził ludowi rozproszonemu i majątek swój...
3. ... z miłości bezinteresownej. Wypełnią się
4. dni wieczności i będzie odnawiać się żałoba po nim każdego <dnia>, <aż> dojdzie do pokoleń
5. ostatniego. Rozbita została Święta Arka i wezwany został na wysokość
6. do sławnej Akademii. Schwytyany został pobożny na tym świecie,
7. oddano tablice na zniszczenie. Powiedzcie: w grobie tym
8. miejsce mądrości pogrzebanej, a świat popadł w ślepotę.

Fot. J. Zętar, 2006.

1.5. Stary cmentarz żydowski w Lublinie

Odczytaj epitafium i odpowiedz na pytania:

1. Ta stela świadkiem, stela
2. święta, świętości naszego mistrza, gaona, naszej mocy,
3. światła naszych oczu, rozkoszy naszych serc. I cały
4. Dom Izraela niech płacze, bo zaćmiło się światło
5. naszej mocy w dzień pożaru domu naszego Pana.
6. Oto dzień odejścia męża świętego, bożego,
7. chluby pokolenia, naszego nauczyciela, pana i mistrza, czcigodnego pana, pobożnego,
8. sławnego we wszystkich krańcach ziemi, naszego nauczyciela, pana i mistrza
9. Jakuba Izaaka, syna pana naszego nauczyciela, pana i mistrza Abrahama
10. Eliezera lewity Horowica (pamięć sprawiedliwego i świętego błogosławiona)
11. który wielu odwiódł od grzechu i wielu
12. poszło ku jego światłu. Patrzyli i radowali się synowie pokolenia!
13. I radość obróciła się w smutek, w dzień gorzki
14. 9 aw roku: „ziemia się zatrzęsła” według krótkiego rachunku.
15. Niech dusza jego związana będzie w węzélku życia.

Fot. J. Zętar, 2007.

2.1. Stary cmentarz żydowski w Lublinie

Epitafium – inskrypcja hebrajska:

1. אבל וקינה אעורר: בבכי
2. ובדמע אשורר: על אשר
3. פה טמן: הגאון מוהר"ר
4. קופלמן: ר' יעקב הלוי
5. שמו: וטעמו ונימוקו
6. עמו: בקי בחכמת כל
7. הספרים: ובפרט בשש'
8. סדרים: ומי הרביץ תור'
9. כמוהו: ומי יוכל לספר
10. תהלתו: הוא אביר התור'
11. אבן פינה יקרה: אשר
12. שמו בכס נחתם: אביר
13. יעקב התם: ב"ר יהודא
14. הלוי ז"ל: נפטר כ"נ סיון
15. ונקבר יום א' ש"א לפ"ק

Fot. J. Zętar, 2006.

2.2. Stary cmentarz żydowski w Lublinie

Epitafium – inskrypcja hebrajska:

1. עד הגל ועדה
2. המצבה: שבכי
3. תמרורים ודאב'
4. נתרבה בהעדרת
5. החשוב': חנה בת מא
6. ז"ל נקוב': יען מוכנת
7. לכל דבר מצוה:
8. יצאה נשמת' יב
9. אלול יום ה' ויום ו
10. ק

Fot. J. Zętar, 2006.

2.3. Stary cmentarz żydowski w Lublinie

Epitafium – inskrypcja hebrajska:

Awers:

1. [פה מונח] אביר האבו
2. [מלך ע]ל כל חכמי
3. [המורים] סיני ועוקר
4. [הרים מא]יר הגדול
5. [שהאיר ל]ישראל
6. [לדור דורים] בספרו
7. [ים של שלמה] ושאר
8. [ביאורי]ם שמו נודע
9. בסוף העולם בכל
10. שערים הרבץ תורה
11. והרבה תלמידים

Rewers:

1. בכל העולם [צדיק וחסיד]
2. בכל מ[עשיו ההדורים]
3. הג' הרב ...
4. מצוערים ר'... [הג]
5. דול מוהר"ר [שלמה בן]
6. מוהר"ר יח[יאל לוריא זכר]
7. ונו לבר[כה נתבקש ל']
8. שיבה [של מעלה לדת]
9. ולהלכה [יום י"ב כסליו]
10. שנת נפלה עטרת
11. ראשינו וכב"ה מנור"ה
12. הטהורה תנצב"ה

Fot. J. Zętar, 2006.

2.4. Stary cmentarz żydowski w Lublinie

Epitafium – inskrypcja hebrajska:

Awers:

1. האבן הזא' אשר שמתו מצב' יהיה ב'
2. מלון לאיש אלחי' קדו' ונורא אשר
3. הרבי' בישראל תור' יוח' מכ' אש' היו
4. לפניו בדרי בתר' והחזי' ליושנ' העטר
5. והעמי' תלמי' הרב' עד שכל דרי
6. ארעא מפיו היין ומימי' שותים
7. בהדר' הלא הו' א"מ צטר' תפאר'
8. ראשי אלפי ישראל כ"מ גדו' קדו' ה"ה מופ'
9. הדו' והדרו ראש גלות אריאל מאורן ורבן
10. אב בוור ישראל נאון הבארבי' מוהרייר
11. שלום המכונה שכנא בר יוסף זקצ"ל
12. ה"ה החדסי' והעניך אשר נאסף אל עמי'
13. ביו' ו' ר"ח כסל"ו שי"ט לאל' השישי ליצי'
14. יהא נפשו צרורה בצרו' החיים עם
15. נפשות הצדיקי' שבג'ע' אכי"ר

Rewers:

1. ישלום הרב ועוז התאז' והרבי'
2. והנהי' לעם מפז' וממונו לה' פיז' ישיב'
3. תפ' מ' שנ' באהב' בלי דורון יכלו יכלו
4. ימו' עול' ויתחר' אבלו לכל יבא לדו'
5. אחרו': 'נשב' ארו' הקוד' ונתבק' למעל'
6. ב'י'ש'י'ב'ה' מהולל' נתפס החסי' בעו' הדן
7. חיו לוחו' לשברו' 'אמרו בקבר זה
8. מקו' חכמה נקב' ועולם בא בעורון

Fot. J. Zętar, 2006.

2.5. Stary cmentarz żydowski w Lublinie

Epitafium – inskrypcja hebrajska:

1. עדה המצבה הזאת מצבת
2. קודש קדושת רבינו גאון עוזני'
3. מאור עינינו חמדת לבבינו וכל
4. בית ישראל יבכו כי חשך אור
5. בצרינו ביוי שריפת ביח אלקינו
6. הוא יו' פטירת איש קדוש המקו'
7. פאר הדור מו' כבוד הרב החסי'
8. המפורסי' בכל קצוי ארץ מו"ה
9. יעקב יצחק בהרב מ"ר אברהם
10. אליעזר הלוי הורוויץ זצוק"ל
11. אשר רבים השיב מעון ורבים
12. הלכו לאורו ראו ושמחי בני דור'
13. ושמח הנהפך ליגון ביום המר
14. טי אב שנת ארץ רעש"ה לפק
15. תנצבה

Fot. J. Zętar, 2007.

לפ"ק

Według skróconej rachuby
(umieszczane przy dacie zgonu)

3.1

הלוי

Lewita –
członek rodu lewitów
(ha lewi)

3.1

בת

Córka
(bat)

3.2

אישה

Kobieta
(isza)

3.2

הרב

Pan, Mistrz
(ha rew, ha rab)

3.3

מלך

Król
(melech)

3.3

תורה

Tora
(tora)

3.3

בן

Syn
(ben)

3.4

שלום

Pokój
(szalom)

3.4

איש קדוש

Mąż święty
(isz kadosz)

3.5

ת.נ.צ.ב.ה.

Niech dusza jego będzie
związana w woreczku życia
(tanceba)

3.5

תנצבה

4.1

- 1. Jak nazywał się zmarły, z jakiej rodziny pochodził?**
- 2. Jakie określenia padają pod imieniem zmarłego?**
- 3. Czym zajmował się zmarły za życia?**
- 4. Jaka jest data jego śmierci?**

4.2.

- 1. Jak nazywał się zmarły, z jakiej rodziny pochodził?**
- 2. Jakie określenia padają pod imieniem zmarłego?**
- 3. Czym zajmował się zmarły za życia?**
- 4. Jaka jest data jego śmierci?**

4.3.

- 1. Jak nazywał się zmarły, z jakiej rodziny pochodził?**
- 2. Jakie określenia padają pod imieniem zmarłego?**
- 3. Czym zajmował się zmarły za życia?**
- 4. Jaka jest data jego śmierci?**

4.4.

- 1. Jak nazywał się zmarły, z jakiej rodziny pochodził?**
- 2. Jakie określenia padają pod imieniem zmarłego?**
- 3. Czym zajmował się zmarły za życia?**
- 4. Jaka jest data jego śmierci?**

4.5.

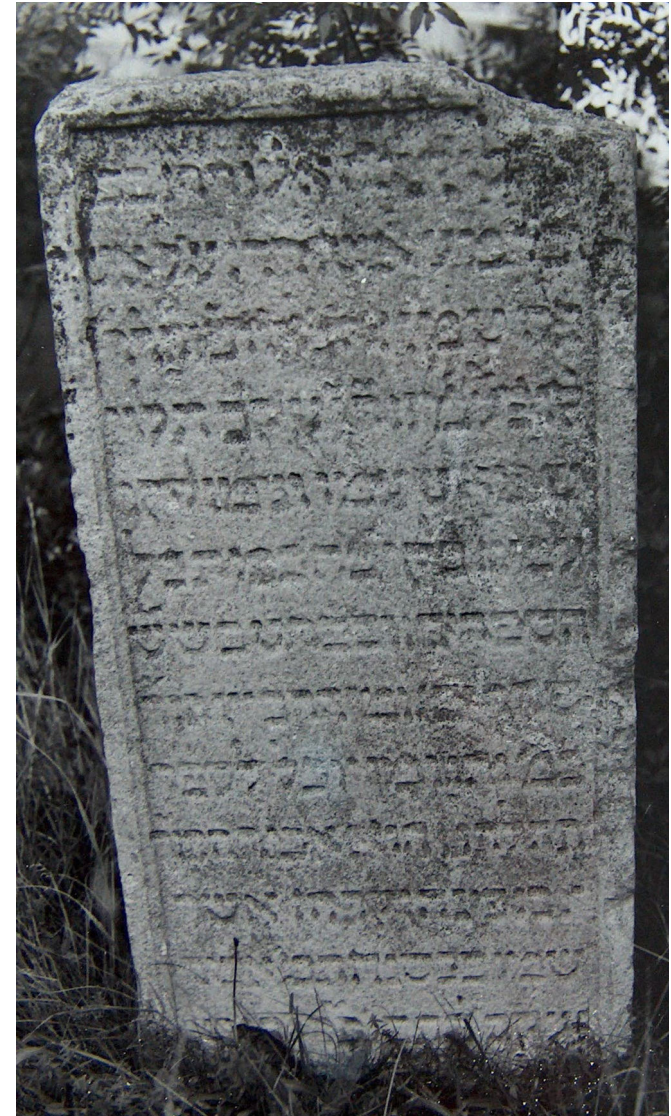
- 1. Jak nazywał się zmarły, z jakiej rodziny pochodził?**
- 2. Jakie określenia padają pod imieniem zmarłego?**
- 3. Czym zajmował się zmarły za życia?**
- 4. Jaka jest data jego śmierci?**

5.1. Jaakow Kopelman ben Jehuda ha-lewi

Stela w kształcie prostokąta. Wklęsła inskrypcja hebrajska, rymowana, rozmieszczona w 15 wierszach w prostokątnej płycinie obramionej profilowaną listwą. We wgłębieniach liter zachowały się ślady czarnej i czerwonej farby (pozostałości polichromii).

Macewa stoi niewątpliwie na swym pierwotnym miejscu.

- **zm. <w sobotę> 23 siwan 5301 r., tj. 18 czerwca 1541, pogrzebany w niedzielę <24 siwan>, tj. 19 czerwca**
- Uczony talmudysta
- najstarsza macewa w Polsce stojąca na swym pierwotnym miejscu
- jego macewa była otoczona tak wielką czcią, że nie wolno się było do niej zbliżać na odległość 4 łokci (3m)

Fot. Z. Dados, 1979, WKZ.

5.2. Chana bat MA

Stela w kształcie prostokąta. Wklęsła inskrypcja hebrajska, częściowo rymowana, rozmieszczona w 9 wierszach w prostokątnej płycinie obramionej profilowaną listwą. Na cokole nieukończony wiersz 10. Na kamieniu zachowały się ślady farby w co najmniej trzech warstwach: we wgłębieniach liter (czerwień cynobrowa, czerwień karminowa, czerń), w tle płyciny (ultramaryna, czerń), na obramieniu (czerwień karminowa, czerń, ugiel złoty).

Polichromia jest dobrze widoczna na dawnych fotografiach. Macewa niewątpliwie stoi na swoim pierwotnym miejscu.

- **zm. we czwartek, 12 elul (brak daty rocznej)**
- Data, gdzie 12 elul przypadał we czwartek, to 1 września 1552 r.
- Prawdopodobnie córka Meira - ostatni wyraz w wierszu 5 można odczytać jako niepełny zapis imienia Meir.

Fot. Z. Dados, 1979, WKZ.

5.3. Szlomo ben Jechiel Luria (zwany Maharszal lub Raszal)

Stela w kształcie prostokąta. Wklęsła inskrypcja hebrajska, rymowana, rozmieszczona w 23 wierszach po obydwu stronach steli (awers: 11 wierszy, rewers: 12 wierszy). Wokół inskrypcji prostokątne obramowanie w formie podwójnego rowka. Nagrobek uszkodzony w znacznym stopniu: brakuje około $\frac{1}{4}$ całości steli, pozostała inskrypcja miejscami zniszczona.

W 1986 r. odkryte zostały na cmentarzu dwie duże części pierwotnej steli, które po sklejeniu cementem ustawiono w betonowej ławie w miejscu ich odnalezienia.

- **zm. 12 kislew 5334 r., tj. 7 listopada 1573**
- ur. 1510 r.
- zwany Maharszalem, skrót od **M**orenu **ha-Raw Rabi Szlomo Luria**, czyli „Nasz Nauczyciel Salomon Luria”
- znakomity talmudysta, autor wielu dzieł religijnych
- pierwszy rabin, który otrzymał od króla polskiego Zygmunta Augusta tytuł „rektora jesziwy” w Lublinie (po śmierci Salomona Szachny)
- jego imię nosiła wielka synagoga w Lublinie, tzw. Synagoga Maharszala

Fot. Z. Dados, 1979, WKZ.

5.4. Szalom Szachna ben Josef

Stela w kształcie prostokąta. Wklęsła inskrypcja hebrajska, w znacznej części rymowana, bez obramienia, rozmieszczona w 23 wierszach po obydwu stronach steli (awers: 15 wierszy, rewers: 8 wierszy). We wgłębieniach wszystkich liter znaczne pozostałości czarnej farby.

Stela stoi zapewne na swym pierwotnym miejscu; posadowiona jest w betonowej ławie, nie wiadomo kiedy wykonanej.

- **zm. w piątek, nów miesiąca kislew 5319 r., tj. 11 listopada 1558**
- ur. ok. 1510 r.
- wybitny uczony talmudysta, zwany „Ojcem wiedzy talmudycznej”
- Rabin Lublina, założyciel lubelskiej jesziwy (akademii talmudycznej), która była słynna w całej Europie
- ostatni generalny rabin Małopolski

Fot. Z. Dados, 1979, WKZ.

5.5. Jakow Icchak ha-Lewi Horowic (Hurwic) - „Ha Choze mi - Lublin” Widzący z Lublina (Lubliner)

Najstarsza zachowana w Polsce stela z grobu cadyka.

- **zm. 1815 r. (5575 r.), cadyk, twórca chasydyzmu w Królestwie Polskim**
- ur. 1745 r., uczeń cadyka Elimeleha z Leżajska, od którego odszedł obłożony klątwą
- w latach 90. XVIII w. osiadł w Lublinie, najpierw na Wieniawie, a następnie na Podzamczu
- miał dar czytania przeszłości, przewidywania przyszłości oraz widzenia ludzi i zdarzeń w odległych miejscach, znany był też z mocy uzdrawiania
- był w konflikcie z lubelskim rabinem Azrielem Horowitzem, który odrzucał chasydyzm
- na ul. Szerokiej 28 miał dwór i dom modlitwy, który przyciągał setki chasydów
- zmarł w niewyjaśnionych okolicznościach – chasydzi do dziś wierzą, że został uniesiony przez anioły do nieba, a następnie strącony za próbę sprowadzenia na ziemię Mesjasza
- do dziś do grobu „Widzącego” pielgrzymują pobożni Żydzi z całego świata

Fot. Z. Dados, 1979, WKZ.

<p>Pelikan pochowana osoba była troskliwym rodzicem.</p>	<p>Gołąb pochowana osoba była szanowanym małżonkiem.</p>	<p>Ryba pochowana osoba mogła nazywać się Fiszl.</p>
<p>Ptaki dusze zmarłych, osierocone dzieci. Ptak może też oznaczać imię Cipora lub Fejgl.</p>	<p>Owca pochowana osoba mogła nazywać się Rachela lub Rebeka.</p>	<p>Lewiatan biblijny potwór morski, jest symbolem czasów mesjańskich (podobnie ptak trzymający węża).</p>
<p>Jeleń pochowana osoba mogła nazywać się Cwi, Hirsz lub Naftali.</p>	<p>Lew pochowana osoba mogła nazywać się Juda, Arie, Lejb</p>	<p>Świece najczęściej zgasłe lub złamane - jako symbol śmierci i żałoby. Często liczba świec oznacza ilość dzieci.</p>
<p>Dłoń trzymająca jad (wskazówkę) oznacza człowieka, który przywoływany był do czytania Tory, a więc był szanowanym człowiekiem w gminie.</p>	<p>Lew, tygrys, jeleń Talmud głosi: „Bądź wytrzymały jak tygrys, a lekki jak orzeł, rączy jak jeleń, a silny jak lew, abyś mógł wypełnić wolę Ojca twego w niebiosach”. Taka mogła być pochowana osoba.</p>	<p>Gryf, jednorożec, niedźwiedź, bocian – symbole występujące na nagrobkach osób, które studiowały Kabałę.</p>

Gołąb

pochowana osoba mogła nazywać się Taube lub Jona.

Wilk

pochowana osoba mogła nazywać się Zew, Wolf lub Beniamin.

Lew

znak plemienia Judy, ludu Izraela, symbol potęgi, siły, wyzwolenia i odkupienia.

Świecznik i świece

są charakterystyczne dla nagrobków kobiet. Najczęściej są dwie, ale występują też wieloramienne świeczniki, ponieważ to kobieta zapala w domu żydowskim świece szabasowe.

Księgi pojedyncze, większe ilości, szafy z książkami

uczony, wybitny nauczyciel, rabin lub sofer, czyli osoba przepisująca święte księgi. Motyw znajdował się zarówno na macewach kobiet jak i mężczyzn. Książki na nagrobku kobiety, to modlitewnik lub Psalterz.

Świece

symbol światła – wiedzy, która wypływa ze zgłębiania Tory, dlatego pojawiają się również na macewach uczonych jako atrybut towarzyszący przedstawieniom ksiąg.

Skarbonka wraz z ręką wrzucającą monetę

oznacza dobroczyńca. Na grobach kobiet motyw stanowi także nawiązanie do hymnu „Kobieta doskonała” z Księgi Przysłów („Żonę doskonałą któż znajdzie? (...) Otwiera dłoń dla ubogiego, ręce wyciąga dla biedaka”). Motyw może oznaczać też funkcję skarbnika gminy.

Błogosławiące ręce

dłonie złożone kciukami i palcami wskazującymi z charakterystycznie rozsuniętymi palcami w geście błogosławieństwa znajdują się na macewach zmarłych mężczyzn z rodu kapłanów (kohenów)

Dzban i misa

groby potomków rodu Lewiego (lewitów) oznaczone są misą i ręką unoszącą dzban z wodą (lub sam dzban), jako że ich przodkowie byli pomocnikami świątynnymi i do ich zadań należało obmywanie rąk kapłanów.

Skarbonka wraz z ręką wrzucającą monetę

oznacza dobroczyńca. Na grobach kobiet motyw stanowi także nawiązanie do hymnu „Kobieta doskonała” z Księgi Przysłów („Żonę doskonałą któż znajdzie? (...) Otwiera dłoń dla ubogiego, ręce wyciąga dla biedaka”). Motyw może oznaczać też funkcję skarbnika gminy.

Błogosławiące ręce

dłonie złożone kciukami i palcami wskazującymi z charakterystycznie rozsuniętymi palcami w geście błogosławieństwa znajdują się na macewach zmarłych mężczyzn z rodu kapłanów (kohenów).

Dzban i misa

groby potomków rodu Lewiego (lewitów) oznaczone są misą i ręką unoszącą dzban z wodą (lub sam dzban), jako że ich przaprzodkowie byli pomocnikami świątynnymi i do ich zadań należało obmywanie rąk kapłanów.

**Złamana roślina
(kwiat lub drzewo)**
symbol śmierci

Gwiazda Dawida

przynależność do rodu żydowskiego

Gwiazda Dawida

przynależność do rodu żydowskiego

Korona trzymana przez dwa lwy jelenie lub gryfy

jest znakiem Tory, którą zdobi korona. Nagrobek z koroną należy do zmarłego uczonego w księgach judaizmu.

Księgi pojedyncze, większe ilości, szafy z książkami

uczony, wybitny nauczyciel, rabin lub sofer, czyli osoba przepisująca święte księgi. Motyw znajdował się zarówno na macewach kobiet jak i mężczyzn. Książki na nagrobku kobiety, to modlitewnik lub Psalterz.

Świecznik i świece

są charakterystyczne dla nagrobków kobiet. Najczęściej są dwie, ale występują też wieloramienne świeczniki, ponieważ to kobieta zapalała w domu żydowskim świece szabasowe.

